

REVIVING THE ROMAN EMPIRE'S FALL: EMIC AND MULTICULTURAL PERSPECTIVES

Veronica Gașpar

Assoc. Prof., PhD, National University of Music, Bucharest

Abstract: A fairly large number of voices are pointing out a troubling analogy between the contemporary Europe and the end of the Roman Empire. The external intrusion went along with the attitude toward the own cultural values and self-perception. A similar detachment from the vernacular spirituality allowed a massive penetration of the foreign imaginary and recrudescence of archaic superstitions. Concomitantly, we witness the invasion of the values of the street's subcultures and the aggressive self-promotion of the minorities' identities, which are both far to be harmonized in a coherent entity compatible with the European cultural specific. The similarities between the multi-cultural society at the end of the Antiquity and the contemporary Europe are rather easily perceptible; yet there are fundamental differences too: the most salient being the European astonishing self-denial which persists in various forms since over a century. Under such circumstances, the Arts together with Art institutions and Art schools are crossing an epoch of transformations where losses and gains is worth to be highlighted. We consider that it occurs a new opportunity to discuss the logical splinter between culture and cultures and to figure out whether the European specific has still anything to share to the world or not. We aim at demonstrating that nowadays the non-verbal Arts are assuming a particular importance, especially in education, which might be responsibly regarded.

Keywords: culture(s), religions, mentality, Arts, communities, inter-cultural connections

Problematica spiritualității și culturii europene aflată într-un dublu asediu, din interior și exterior prezintă tulburătoare similitudini cu declinul Imperiului Roman. *Metamorfozele* lui Lucius Apuleius, scrise la sfârșitul secolului al II-lea după Christos descriu abandonarea propriilor credințe religioase și idealuri ale societății respective, urmate firesc de importul masiv de cultură, cu precădere din Orient. Și Imperiul Austro-Ungar a explodat sub presiunea

multelor națiuni care-l compuneau, totuși amprenta culturală Central-europeană, nu numai că a dăinuit, dar a continuat să fie un ideal pentru națiunile eliberate.

În Europa contemporană, falsul antagonism dintre omogenitate și diversitate eșuează în soluții birocratice, în care cultura este determinată de criteriul teritorial și/sau etnic. Cvasi-unanimitatea vocilor celor preocupați de „destinul culturii europene” promovează intransigent principiul diversității, mai ales că omogenizarea (globalizarea) culturală a fost în ultimele decenii frecvent asociată cu „americanizarea”¹. De fapt, cel puțin în ceea ce privește muzica de divertisment *Pop*, *Rock*, *Metal* etc. precum și filmele, dominația americană este evidentă, în ciuda unor eforturi susținute de a i se contrapune un model european. Dar mult depreciația omogenitate culturală nu este doar rezultatul americanizării sau al altor forme de dominare rezultate din dezvoltarea naturală a comunităților europene, ci poate fi întâlnită chiar la nivelul cel mai de sus al instituțiilor europene. „Agenda europeană pentru cultură” „Grupul de lucru european privind cultura și dezvoltarea” sau nenumăratele „Directive” sunt câteva exemple ale unei politici de dominare și dirijare dinspre Bruxelles sau Strasbourg care, neîndoios, induc o omogenizare a conceptelor și practicilor. Controlul este realizat cu precădere prin modalități de promovare, sistem unitar de educație și mecanisme de finanțare, dar, cu certitudine și uniformitatea discursului public – noua limbă de lemn – se pare că joacă un rol de influențare, cel puțin la nivel subliminal. Directivele Uniunii Europene sunt, de altfel, reflectate în miile de eseuri, documente, dezbateri publice, prelegeri universitare etc. ce nu fac decât să le repete întocmai, cu o conștiinciozitate pe care ar fi invidiat-o lectorii cursurilor de învățământ politic din epoca socialistă.

Culturi versus cultură

Încercările de a sistematiza și de a controla dezvoltarea culturală pe întreg teritoriul european sunt contrazise chiar de mult-prețuita diversitate a popoarelor componente. Nu există un „popor european”, în afara statisticilor demografice și „el nu poate fi creat artificial, în conformitate cu indicațiile UE”², care au o tulburătoare similitudine cu tentative, nu foarte vechi pe scara istoriei, de creare a „omului nou”. Este neîndoios că Europa este un mozaic cultural, cu adevărat ne-omogen, care implică tradiții, acte artistice, mod de viață, forme de spiritualitate etc. Una din întrebările importante care ar trebui să se pună ar fi, de exemplu, în

¹ Mircea Brie: „European culture between diversity and unity” în: *Annals of the University of Oradea*, 2010, pag. 79

² Anthony Coughlan: „The European Union in Crisis”, în: *NST – Nature, Society and Thought* 19 (I), 2006, pag. 77

ce măsură acest mozaic poartă o amprentă sau o dinamică specifică care îl poate deosebi de spațiile culturale extra-europene. O altă perspectivă ar putea fi dată de observarea dinamicii schimburilor și schimbărilor formelor artistice – adică: ce se importă, ce se exportă și ce se muzeifică, observare ce ar trebui să-l excludă pe „ar trebui să” – indiferent cât de democratic sau de politic corectă ar fi motivată intervenția. Sesizăm în discursul oficial european despre cultură mai multe curențe care pot fi sistematizate în trei direcții principale: abordarea superficială, lineară a actului cultural, respectiv ignorarea nivelului de adâncime, tratarea superficială a compatibilităților culturale transfrontaliere și lipsa componentei temporale în definirea specificului european.

Politicile culturale ale UE promovează, în schimb, uniformizarea, emfaza pe marginal care adesea frizează un cult al derizoriului. În încercarea de a combate naționalismul excesiv „celebrating diversity” sau alte lozinci asemănătoare se străduiesc să impună o deschidere multiculturală, conformă cu imperativele instituțiilor care decid în numele Europei, deschidere care, de fapt, nu este în mod tradițional reprezentativă pentru spațiul cultural european și care n-ar trebui să poată fi adoptată fără discernământ. O componentă esențială care apropie epoca noastră de amurgul Imperiului Roman este negarea propriei identități religioase. Tradiția creștină a fost, totuși, definitorie pentru cultura europeană din ultimul mileniu și jumătate, fie prin asumare fanatică, fie chiar prin construcțiile culturale iscate de negarea sa.

O perspectivă interesantă asupra definirii conceptului de cultură o dă comparația dintre dicționare. American Heritage English Dictionary, de exemplu definește în prezent cultura ca „totalitatea comportamentelor, credințelor, artelor, instituțiilor precum și a tuturor produselor minții și muncii umane care se transmit în societate”. O altă definiție contemporană mai nuanțată se referă la „caracteristicile spirituale, de cunoaștere și sentimente, la fel ca și condițiile materiale ale unei societăți sau ale unui grup de societăți”. În această concepție, „cultura nu înseamnă doar literatură și artă, dar și stiluri de viață, sisteme de valori, tradiții și credințe. Fiecare individ și fiecare națiune au propria cultură existentă în spațiu și timp”³. Inițial, această tendință a pornit de la necesitatea deschiderii conceptului cultural considerat îngust și elitist. Spre comparație, definiția culturii era cu totul alta în secolul XIX și anume: „antrenarea, dezvoltarea și rafinarea minții, gustului și obiceiurilor”.

³Pham Duy Duc: „Cultural Diversity under Conditions of Globalization” în: *NST – Nature, Society and Thought* 19 (I) 2006, pag. 100

„Alternativa culturală” și mai ales extinderea conceptului de cultură pare potrivită pentru evitarea monotoniei și crearea necesarului de varietate și culoare. Aparent, masiva deschidere a politicilor culturale europene contemporane pare a oferi șanse tuturor formelor de manifestare artistică și tuturor comunităților, dar tocmai absolutizarea acestei deschideri și lipsa totală a unui consens asupra criteriilor de valoare duc la aneantizarea și uniformizarea oricărui nou venit, acceptat doar pentru că reprezintă – în mod egal – o regiune sau o minoritate. Considerăm că termenul „cultură” este întrebuințat abuziv tocmai pentru că îmbracă practic orice formă de manifestare a unei identități organizaționale. Uniunea Europeană urmează astfel un drum bine pavat cu intenții democratice dintre cele mai onorabile, dar care duc la deteriorarea ierarhiilor stabilite în ultimele secole, în care autoritatea cărții, a erudiției definise un nivel al aspirației umane cu un grad mare de generalitate și care, de fapt, oglindea mult mai fidel specificul culturii europene.

Cultura a urmat, de fapt, procesul de desacralizare al gândirii religioase. Deși aparent similar cu modelul „religie-religii”, multiplicarea fără discernământ a termenului „cultură” duc la degradarea acestuia. Dacă termenului „religie” i se pot contrapune noțiuni colective cu care nu se poate confunda (credințe, dogme, culte, superstiții etc.) termenul „cultură” se minimalizează prin propriul plural. Conceptul alternativ propus de Doina Ișfănoni⁴, de „spiritualitate etnică” ar putea îmbrăca mai adecvat componenta spațială, vizibilă – importantă, desigur – dar nu singura definitorie. Tendința de separare a culturii de o sferă accesibilă doar elitelor a fost consecința logică a democratizării societății europene moderne din secolul XIX. În prima jumătate a secolului trecut, voci (nu multe dar stridente) clamau, pe lângă reînnoirea totală a artelor și redefinirea conceptului de cultură.

În 1938, Antonin Artaud lansa un protest „împotriva imensei restrângeri impuse de ideea de cultură, ce este redusă la un fel de Panteon inimaginabil [...] protest împotriva ideii că viața și cultura ar fi separate, ca și cum cultura n-ar fi în fond altceva decât un mod rafinat de a înțelege viața”. Același autor însă ajungea să afirme și: „capodoperele trecutului sunt bune [doar] pentru trecut”, în consonanță cu crezul avangardiștilor primei jumătăți a secolului trecut. Deloc întâmplător, primul citat al lui Artaud figurează și în documentele Grupului de lucru european privind cultura și dezvoltarea, publicate 60 de ani mai târziu. Este remarcabil

⁴Ișfănoni, Doina: *Interferențe între magic și estetic în recuzita obiceiurilor tradiționale românești din ciclul vieții*, Ed. Enciclopedică, 2002

și faptul observat de Ștefana Voicu că termenii „artă” și „cultură” nu sunt folosiți în documentele publicate de Uniunea Europeană⁵.

Specificul cultural european

Actul artistic, precum și evoluția profesională a artistului sunt astăzi condiționate de trei factori: profitul comercial, gustul (precar) al publicului și imperativul noutății cu orice preț. Spațiul public contemporan „a fost refeudalizat sau colonizat prin manipularea marketingului și a publicității comerciale, prin sondajele care produc o opinie publică factice și prin sub-cultura difuzată de mijloacele de comunicare în masă”⁶. Aceste servituți, care sunt de fapt profund anti-culturale, nu se datorează Uniunii Europene. Ele au apărut treptat, ca produs subsecvent modernizării și democratizării societății. Europa, după un scurt interludiu în care autoritatea cărții a dominat (și în ciuda faptului că prin acest lucru a atins un prestigiu pe care cuceririle militare nu l-au egalat), se reneagă pe sine și înlocuiește un principiu de adâncime spirituală cu o înșiruire de provincii. Etichetarea zonală se sprijină preponderent pe etnologie și pe principiul egalității minorităților, până la clasificări hilare. La aceasta se adaugă și alegerea circumstanțială a eșantionului cultural „reprezentativ”, alegere amenințată de multe ori de precaritate culturală și gust vulgar, în care „criteriul democratic” se traduce prin gustul masei ce oferă rating sau plata biletelor. Încă din secolul XIX, Vilfredo Pareto atrăgea atenția asupra „*ofelimității*”⁷ și asupra pericolului transformării comunicării artistice într-o afacere.

În ceea ce privește noutatea, am semnalat în diferite ocazii că schimbarea, reînnoirea uneori radicală face parte din structura intrinsecă a culturii europene. Modelul cultural asiatic, dimpotrivă, păstrează fidel tradiții milenare; orice noutate fie din sânul propriei societăți, fie importată, coexistă alături de acestea. Ideea că schimbarea echivalează cu progresul este pur europeană și a sfârșit întotdeauna prin a învinge rezistențele puse de-a lungul vremii de instituțiile conservatoare. Încă în Grecia antică cultura și formele artistice se schimbau. Toate

⁵Ștefana Voicu, Capitolul 8, pag. 235-275: „Cultură națională versus cultură străină în contextul globalizării”, în: *Barometrul de consum cultural* 2014, pag. 238

⁶Bernard Floris: *Întreprinderea din perspectiva spațiului public*, în *Spațiul public și comunicarea*, Paillard, Isabelle (coord.) Polirom, Iași, 2002, pag. 132

⁷Acest termen are două înțelesuri: 1. Satisfăcător din punct de vedere economic 2. Însușirea de a place. Cuvântul provine din greacă *ophelimos* [ὀφέλιμος] = folositor, profitabil (apud *New Dictionary of the History of Ideas* Maryanne Cline Horowitz, Ed. Thomson 1945). Se pare că Pareto a utilizat termenul prima oară în Cursul său de economie politică de la Universitatea din Lausanne (1896-97).

scrierile despre structura școlilor muzicale elene descriu schimbări. În vremea lui Sofocle teatrul se schimbase semnificativ în raport cu epoca lui Eschil⁸. Exemplele din lumea artelor sunt numeroase, dar chiar și ideologiile, marile curente religioase au suportat schimbări, care, odată admise, înlocuiau precedentele structuri. Începând cu secolul XIX tendința de schimbare, până atunci mai lentă, uneori ocultă începe a se accelera, devenind la începutul secolului următor principalul criteriu valoric. Operele ce se expun sunt de multe ori justificate doar prin coordonatele noutății sau șocantului, când nu prin stilul de viață al artistului. „Épater le bourgeois” devine dintr-un teribilism al unei minorități marginale principalul atu al operei de artă. Acest fenomen este vizibil cu precădere în artele vizuale, dar și în muzica profesionistă (identificată impropriu ca „muzică clasică”)⁹.

O altă caracteristică a culturii europene este autonomia Școlii în raport cu instituțiile de autoritate, centrele religioase și trendul social conjunctural. Desigur, un atare proces a avut importante perioade de discontinuitate sau compromisuri. Totuși, gândirea științifică și ulterior și cea artistică s-au constituit treptat în entități stabile, în continuă perfecționare generatoare de forme și structuri care stau la baza civilizației contemporane. Școala, în sens larg a sfârșit prin a domina societatea europeană, iar cultura scrisă reprezintă de câteva secole forma prin excelență de transmitere și păstrare. Firește, cultura europeană nu evoluează ca un bloc unitar, ci prezintă caracteristici specifice fiecărei discipline. Modul real de cucerire al Europei nu a fost impunerea unui stil particular, ci pedagogia unei supra-construcții spirituale, născută, e adevărat, în țări europene, dar care nu se mai identifică exclusiv cu stilurile culturale originare. Gradul înalt de elaborare al acestei construcții sintetizează influențe diverse, dar ele nu mai definesc un spațiu, ci un timp cultural, împărtășit de mulți intelectuali ne-europeni, care nu-și simt deloc periclitat stilul cultural legat de geografia țărilor lor.

Îmbogățire culturală prin auto-negare – o invenție europeană

Diferența esențială dintre Europa contemporană și imperiile în extincție sus-menționate este auto-negarea generală, lepădarea europenilor de cea mai mare parte a tradițiilor proprii. Îmbogățirea culturală prin permeabilizarea granițelor, prin schimburi, preluări etc. aduce un cert beneficiu comunicării, dar tocmai prin extinderea fără discernământ a acestui fenomen, identitatea începe să fie îndoielnică. Pătrunderea imaginarului alogen (arhaic sau străin) în creația artistică cultă a schimbat radical peisajul cultural, nu numai

⁸Vito Pandolfi: *Istoria teatrului universal*, Editura Meridiane, București, pag. 82

⁹ Clasicismul desemnează o perioadă delimitată în istoria muzicii culte (aproximativ între jumătatea secolului XVIII și primele decenii ale secolului XIX)

artistic al Europei către granița dintre secolul XIX și XX. Dar chiar în momentul în care Europa culturală tradițională (vestică), în special prin formele artistice, ajunsese la apogeul celui mai important fenomen de aculturație, influențând hotărâtor arta și învățământul la o scară globală, în sânul societății europene artistice apăreau tendințe radicale de reformă, bazate preponderent pe negarea propriei tradiții culturale. Un atare crez a dus în anii '90 la crearea unor puternice centre de opinie, dintre care multe chiar în cadrul universităților (așa-numitele Studii Culturale) ce incriminează „cultura bărbaților albi și morți”.

Și în Extremul Orient, ca și în Europa sfârșitului de secol XIX modernizarea a antrenat extindere tematică și recrearea formelor, limbajelor și stilurilor, ca și o deschidere fără precedent față de influențele străine. Diferența între permisivitatea extrem orientală și cea europeană este că în Asia, chiar tolerându-se noutatea, nu s-au negat nici un moment formele culturale tradiționale. Franz Marc, unul din apologeții curentului Blaue Reiter, scrisese deja în 1911: „Trebuie să fim curajoși și să întoarcem spatele la tot ce până acum, europeni cumsecade au considerat a fi valoros și esențial. Ideile și idealurile noastre trebuie înveșmântate în haine de blană, trebuie hrănite cu lăcuste și miere sălbatică, nu cu istorie, dacă vrem să scăpăm vreodată de sleirea prostului nostru gust european”. Cel mai violent curent de respingere a trecutului, Futurismul, în care se afirma că „este mult mai frumos un motor zgomotos de mașină decât înaripata Victorie de la Samotrace” (Marinetti, 1910), înțelegea prin „trecut” moștenirea Renașterii și a tradiției clasicismului grecesc. De fapt, marile curente înnoitoare înlocuiau acest trecut cu unul mult mai vechi, cel al operelor primitive, exotice sau naive¹⁰.

Într-un plan mai general, euro-fobia nu a fost doar o excentricitate a artiștilor. Diagnoza unui proiect de analiză nu poate ignora faptul că referința negativă, chiar demonizată, dușmanul, este societatea și cultura de tip european. Această ostilitate unește categorii greu reconciliabile logic precum grupări anarhiste, comando-uri teroriste, secte religioase, grupări ocultiste, fasciste, de stânga, găști de tineri și lista se completează cu intelectualii europeni, care adoptă mimetic o incredibilă smerenie și lepădare de propriile valori.

În Europa cea considerată autoritaristă, toate credințele au drept la liberă exprimare și la respect, mai puțin tradiția proprie. Se tolerează lipsa de respect și chiar blasfemia față de religia și bisericile europene tradiționale. Nu cred că cineva își poate imagina în Japonia, de exemplu, un discurs public al unui emigrant, care să atace țara gazdă, valorile ei religioase și,

¹⁰Robert Goldwater: *Primitivismul în arta modernă*, (Trad. rom.) Ed. Meridiane, 1974, pag.183

mai mult, să amenințe și cu atacuri teroriste. Nici în China... Dar în Germania și Franța s-a întâmplat. A denigra cultura, religia fundamentală și civilizația proprie a devenit, mai mult decât o modă, un imperativ european al manifestării publice.

Multi-culturalism și coabitare

Istoria recentă a conflictelor doctrinare ce au produs atâtea victime în secolul XX a avut un rol decisiv la crearea unei idiosincrazii față de orice „Principiu Unic Director”, sau, poate, tendința generală a istoriei culturii permite coabitarea în același spațiu noetic a celor mai divergente idealuri. Și din acest punct de vedere, civilizația noastră seamănă cu cea a apogeeului Imperiului Roman sau cu Epoca Helenistică, civilizație permisivă, în care tronează alegoria înțelepciunii Regelui Solomon, respectiv: „și tu ai dreptate”... Eliminarea componentei axiologice, precum și lipsa unui criteriu sprijinit pe o coerență intelectuală minimală, aduce atingere mai ales imaginii publice a minorităților, care devin astfel, valabile prin categorie și nu prin performanțe. Valoarea potențială a unora se pierde în lista numerică, ordonată geografic sau sociologic (când nu patologic). Frumoasa sintagmă „toți au dreptul” conține în fapt și pe „nimeni nu are valoare”. Giovanni Sartori observă pertinent că paralelismul multicultural este dăunător în aceeași măsură ca extrema pe care încearcă s-o combată: asimilarea forțată¹¹.

Cultura non-verbală și cu precădere cea muzicală pot înlesni cu mai multă claritate înțelegerea fenomenelor culturale, mai ales în ceea ce privește latura lor comunicatională și interferențială. Principalul argument îl reprezintă depășirea barierelor lingvistice, precum și mai marea apropiere a acestor discipline de formele fundamentale de spiritualitate. În plus, gestul energetic se pliază pe un pattern general uman, indiferent de deosebirile de limbaj sau de gradul de complexitate al actului artistic propriu-zis. Muzica vestică conține acele caracteristici care au determinat să fie rapid și, în multe privințe semnificativ asimilată de culturi cu totul diferite, în momentul în care au ajuns în contact cu aceasta. S-a încercat, fără succes, demonizarea așa-numitei „aculturație muzicală” de către europeni și non-europeni deopotrivă. În fapt, acest tip de muzică a fost cerut și asimilat spontan. Numărul uriaș de muzicieni performanți de muzică europeană din Coreea, China sau Japonia stau mărturie despre disponibilitatea liber consimțită a acestora de a-și apropria muzica europeană. Exemplul lui Menuhin, ca și al altor artiști importanți din toate colțurile lumii demonstrează în

¹¹Giovanni Sartori: *Pluralismo, Multiculturalismo e Stranieri* (Trad. rom.), Ed. Humanitas, București, 2007 pag. 10 și urm.

ce măsură criteriul cultural al topos-ului este derizoriu și nu interesează decât formele locale de spiritualitate minoră.

Fenomenul globalizării a împărțit harta muzicală a lumii în mai multe straturi. La primul nivel se află formele de spiritualitate etnică, respectiv civilizația muzicală orală, ce mai dăinuie în anumite zone, cu precădere în afara spațiului vest-european. Straturile transversale, supra-frontaliere au o zonă destinată divertismentului, o alta a muzicii tinerilor, iar stratul cel mai subțire este cel al muzicii culte de tip vest-european. Dar nu numai muzica cultă este clădită pe pattern european. Chiar și baza muzicală a straturilor populare (divertisment, *Rock*, *Pop* etc.) are la bază tot limbajul muzical provenit din zona Europei de vest, chiar dacă aceste forme de artă adaugă și elemente de percuție, costumație și body art africane sau sud-americeane.

Trebuie precizat că există o singură zonă pe glob care a fost și a rămas opacă la diseminarea stilului muzical european, zona ce cuprinde vestul Asiei și nordul Africii. O explicație plauzibilă este că muzica acestor locuri prezintă niște caracteristici particulare, mai greu compatibile cu muzica vestică¹². O coincidență face ca în perimetrul acestei enclave muzicale religia să fie Islamul. Stilul muzical al acestor popoare își prelungește influența și înspre nord-vest în Peninsula Balcanică, România la sud de Carpați și, în mai mică măsură, în Ardeal și Ungaria.

Printr-un paradox ce pare cu dificultate a fi întâmplător, intențiile Uniunii Europene de promovare a drepturilor și libertăților cetățenești, ca și cele menite a favoriza cultura și creativitatea se întorc împotriva valorilor europene tradiționale. Directivele controlează și amendează propriii cetățeni și nu pe intrușii ostili. Tratatul care instituie Constituția Europeană este deocamdată ratat, ca urmare a confruntării concrete cu aspirațiile reale ale cetățenilor. „Deficitul democratic” al unei structuri supra-statale, un „imperiu neo-colonialist în care 25 de oameni conduc aproximativ 450 milioane”¹³ este mai vizibil decât oriunde în politicile culturale. Obligația de respect pentru tradițiile altora este impusă europenilor, iar dreptul la afirmarea identității culturale și religioase este pentru ceilalți. Efectele concrete ale acestor contradicții apar la toate nivelurile.

În plan religios, sectele proliferază geometric, preluând controlul asupra microgrupurilor umane, iar în plan cultural, se constată o labilitate a criteriilor de valoare care, deși permit experimentul și creativitatea neîngrădită, totuși, nu de puține ori favorizează

¹²Pentru cei cu pregătire muzicală, este vorba de o muzică cromatică, monodică, dominată de melisme.

¹³Anthony Coughlan: „The European Union in Crisis” *NST – Nature, Society and Thought* 19 (I) pag. 80

impostura sau derizoriul. Intelectualii de tip umanist din zilele noastre, sunt asediați de subcultura străzii, semn al non-constrângerii generalizate. Dar trebuie amintit că tirania gloatei și demonetizarea știutorului de carte se datorează în bună parte chiar teoriilor acestuia... Profesorii și cercetătorii asistă resemnați la sărăcirea intelectuală a vieții publice, la criteriile care fac diferența între o vedetă mediatizată și restul lumii, sau la nivelul de exigență cerut astăzi în centrele universitare, unde nu mai pot avea o opinie decisivă nici în ceea ce privește durata studiilor. Nu profesorii au decis legiferarea ciclului de trei ani pentru obținerea diplomei universitare în Europa, indiferent de tradițiile locale sau de exigențele specialităților, ci, în primul rând, banul, manevrat de o clasă de indivizi cu foarte puține în comun cu erudiția și, poate nu în ultimul rând, schematizarea unitară, simplificată și conformă cu nevoia de ordine și control asiduu promovată.

În privința consumului de artă, observăm adesea că un artist, un curent, sau o lucrare sunt judecate, nu în sine, ci ca imagini reprezentând o categorie. Distingem atât timorarea în fața modelului (ceea ce a dus, de pildă, în România anilor '90 la o explozie de simboluri religioase, Criști și icoane pe care nu îndrăznești să le judeci în termeni culturali sau estetici pentru că, nu-i așa, „reprezintă”...), cât și sfiala în fața anumitor categorii din care fac parte autorii, sfială vizibilă în special la consumatorul de artă occidental.

Astfel, definind metonimic întregul prin una din componente și încercând împăcarea comandamentului politic-corect al diversității culturale cu găsirea unui șablon comportamental general, se obține o deprimantă sărăcire a conceptului cultural, văduvit de componenta sa temporală (păstrare, ierarhie și evoluție). Deplasarea definiției „cultură” înspre categoria diversității o văduvește de componenta ei axiologică, deoarece ni se pare evident că nu numai diferența decide calitatea culturală a unei comunități. Extinderea accepțiunii referitoare la habitus-ul grupului în defavoarea celei care presupune obligatoriu un nivel semnificativ de elaborare uniformizează nepermis niveluri diferite. Noile tendințe reduc astfel criteriul de selecție la topos sau la minoritate. Amândouă categoriile interesează diferența sesizabilă fără mari eforturi în plan superficial, al vizibilității directe, ignorând încărcătura timpului cultural implicat în dezvoltarea respectivei societăți.

Nu analogia cu năvălirea barbară în Imperiul Roman ar trebui să ne îngrijoreze, ci atitudinea de pasivitate și timorare, dublată de zelul conducătorilor de a face pe plac noilor veniți. De asemenea, nu importul de cultură, religii, obiceiuri au fost periculoase în sine, cât decăderea prealabilă a propriilor tradiții. Un termen de comparație, ne-european este semnificativ: China a fost cucerită de mongoli în secolul 12 după Christos. Superioritatea

militară a mongolilor era certă, dar nu și cea culturală. Năvălitorii, practic au fost asimilați de societatea chineză și, curând, au dispărut din istorie, împreună cu obiceiurile, credințele sau comportamentele lor. Blestemul endemic european al permanentei înnoiri și permanentei renegări face ca istoria să se întoarcă, fără a părea că învățăm ceva din lecția ei.

Bibliografie

*** *La culture au Coeur; Contribution au débat sur la culture et le développement en Europe/ In from the Margins; A Contribution to the Debate on Culture and Development in Europe*, Grupul de lucru European privind cultura și dezvoltarea, Ediție pentru Consiliul Europei, 1998

Artaud, Antonin (1938): *Le Théâtre et son double*, Ed. Gallimard, Coll. „Idées”, Paris, 1964

Brie, Mircea: „European culture between diversity and unity” In: *Annals of the University of Oradea – International Relations and European Studies* (2010), nr. 2, pag. 79-92

Coughlan, Anthony: „The European Union in Crisis”, în: *NST – Nature, Society and Thought* 19 (I), pag. 74-79, Erwin Marquit (Ed.) Marxist Educational Press, University of Minnesota, 2006

Croitoru, Carmen, Becuț, Anda (coord.): *Barometrul de Consum Cultural 2014. Cultura între global și local*, Institutul Național pentru Cercetare și Formare Culturală, Editura Pro Universitaria, București, 2015

Floris, Bernard: *Întreprinderea din perspectiva spațiului public* în: *Spațiul public și comunicarea*, Paillard, Isabelle (coord.) (Trad. rom.), Polirom, Iași, 2002, pag. 119-128

Gaspar, Veronica: „Musical Culture of Minorities in the Romanian Music: Dynamics, Evolution, Role and Interaction in the Surrounding Areas” in: *Musical Romania and the Neighbouring Cultures, Eastern European Studies in Musicology*, Ed. Maciej Gołąb, PL Academic Research, Peter Lang GmbH, Frankfurt, Bern, Bruxelles, Newyork, Oxford, Warszawa, Wien 2014, pag. 171-181

Gaspar, Veronica: *Încântare/Descântare. Eseu despre percepția sacrului și muzicii în imaginarul social*, Editura Libra, București, 2004

Goldwater, Robert (1966): *Primitivismul în arta modernă*, (Trad.rom.) Ed. Meridiane, 1974

Ișfănoni, Doina: *Interferențe între magic și estetic în recuzita obiceiurilor tradiționale românești din ciclul vieții*, Ed. Enciclopedică, 2002

Paillard, Isabelle (coord.) (1996): *Spațiul public și comunicarea* (Trad. rom.), Polirom, Iași, 2002

- Pandolfi, Vito (1964): *Istoria teatrului universal*, Vol. I-IV, (Trad. rom), Editura Meridiane, Colecția Biblioteca de artă, București, 1971
- Pareto, Vilfredo (1916): *Tratat de sociologie generală*, Editura Beladi, Craiova, 2007
- Pareto, Vilfredo: *The Circulation of Elites*, in: *Theories on Society; Foundation of Modern Sociological Theory*, Parsons, Talcott, Shils, Edward, Naegle, Kaspar D., Pitts, Jesse R. (Eds.) Free Press of Glencoe, Inc. New York, 1961
- Pham Duy Duc: „Cultural Diversity under Conditions of Globalization” în: *NST – Nature, Society and Thought* 19 (I), pag. 97-107, Erwin Marquit (Ed.) Marxist Educational Press, University of Minnesota, 2006
- Sartori, Giovanni (2000): *Ce facem cu străinii? Pluralism versus multiculturalism* (Trad. Rom.), Ed. Humanitas, București 2007